BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARINING IJODIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI: ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI MISOLIDA

Jabborova Gulruh Jabborovna
Navoiy innovatsiyalar universiteti o'qituvchisi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.22983051

Annotatsiya: Mazkur tezisda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishning metodik asoslari ona tili va o'qish savodxonligi fanlari misolida yoritiladi. Ijodiy kompetensiya o'qituvchining mavjud pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, nostandart metodik yechimlarni ishlab chiqish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faolligini rag'batlantirish qobiliyatlari bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Zamonaviy tadqiqotlarda ijodiy fikrlash amaliyot orqali rivojlantirilishi mumkin bo'lgan kompetensiya sifatida qaraladi [1]. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida muammoli vaziyat, ochiq topshiriq, matnni ijodiy qayta ishlash, hikoya tuzish, savol yaratish, rolli mashqlar va refleksiv topshiriqlardan foydalanish o'qituvchining metodik ijodkorligini namoyon etish imkonini beradi. Tezisda o'qituvchining ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishning mazmuniy, metodik va refleksiv komponentlari asoslanadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, o'qituvchi kompetensiyasi, ijodiy kompetensiya, ijodiy fikrlash, ona tili, o'qish savodxonligi, kreativ pedagogika, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, ochiq topshiriqlar, refleksiya, pedagogik texnologiya.

Kirish

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning keyingi ta'lim faoliyati uchun zarur bo'lgan o'qish, yozish, fikrlash va kommunikativ ko'nikmalar shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Shu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchisining nafaqat predmet bo'yicha bilimga, balki o'quv jarayonini ijodiy tashkil etish kompetensiyasiga ega bo'lishi muhimdir.

Ijodiy fikrlash zamonaviy ta'lim tadqiqotlarida alohida kompetensiya sifatida qaralmoqda. OECDning PISA 2022 doirasidagi yondashuvida creative thinking yangi va turli g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirish bilan bog'liq kognitiv jarayonlar sifatida izohlanadi hamda ushbu qobiliyat amaliy faoliyat orqali rivojlantirilishi mumkinligi ta'kidlanadi [1].

O'qituvchi ijodkorligi faqat yangi dars ishlanmasini yaratish bilan cheklanmaydi. U o'quvchilarning javoblarini turlicha qabul qilish, savollarni ochiq shaklda qo'yish, muammoli vaziyatlarni yaratish, o'quvchilarga tanlash imkoniyatini berish va dars mazmunini real hayot bilan bog'lashni ham qamrab oladi [2]. Jeffrey va Craft tadqiqotlarida ijodkorona o'qitish va o'quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan o'qitish o'zaro bog'liq pedagogik jarayonlar sifatida ko'rsatilgan [2].

Metodologiya

Mazkur tezisning metodologik asosini pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarning tahlili, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish va kompetensiyaviy yondashuv tashkil etadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda uchta o'zaro bog'liq yo'nalishni ajratish mumkin: metodik ijodkorlik, o'quvchi ijodkorligini qo'llab-quvvatlash va pedagogik refleksiya.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Metodik ijodkorlik o‘qituvchining dars maqsadiga mos ravishda turli metod va topshiriqlarni tanlay olishi hamda zarur holatda ularni o‘zgartira olishini anglatadi. O‘quvchi ijodkorligini qo‘llab-quvvatlash esa o‘quvchiga fikrini mustaqil ifodalash, turli javoblarni taklif qilish va o‘z yechimini asoslash imkoniyatini berishni nazarda tutadi.

Boshlang‘ich sinfda ona tili va o‘qish savodxonligi darslari ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish uchun qulay metodik imkoniyatlarga ega. Masalan, badiiy yoki informatsion matn bilan ishlashda o‘qituvchi tayyor savollar bilan cheklanmasdan, o‘quvchilarning o‘zlari savol tuzishini, matnning davomiga taxmin qilishini, qahramon harakatlariga boshqa yechim taklif qilishini yoki matn mazmunini boshqa janrda ifodalashini tashkil etishi mumkin.

Ijodiy pedagogik muhitning ahamiyati Beghetto va Kaufman tadqiqotlarida ham alohida ko‘rsatilgan. Ularning ta’kidlashicha, sinf muhiti o‘quvchilarning ijodiy salohiyati qo‘llab-quvvatlanishi yoki cheklanishiga ta’sir qiluvchi muhim omillardan biridir [3, 53–69-b.].

Natijalar

Tahlil natijasida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy kompetensiyasini rivojlantirish uchun ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida quyidagi metodik yondashuvlar samarali yo‘nalish sifatida belgilanishi mumkin.

Birinchidan, ochiq topshiriqlardan foydalanish o‘quvchiga bitta tayyor javobni takrorlash o‘rniga mustaqil fikr ishlab chiqish imkonini beradi. Masalan, o‘qilgan matn bo‘yicha “Qahramonning o‘rnida siz bo‘lganingizda qanday yo‘l tutardingiz?” kabi topshiriqlar o‘quvchining muqobil fikrlashini rag‘batlantiradi.

Ikkinchidan, matnni ijodiy qayta ishlash usuli muhim metodik vosita hisoblanadi. O‘quvchi matn mazmunini dialog, qisqa sahna, reja, tasviriy bayon yoki boshqa shaklda ifodalashi mumkin. Bunday topshiriqlar til ko‘nikmalari bilan birga tasavvur va mustaqil fikrlashni ham faollashtiradi.

Uchinchidan, o‘qituvchi tomonidan muammoli savollar yaratish pedagogik ijodkorlikning muhim ko‘rinishidir. Bunda savol faqat matndan tayyor ma’lumotni topishga emas, balki o‘quvchining fikrini asoslashiga yo‘naltiriladi.

To‘rtinchidan, guruhli va juftlikdagi faoliyatlardan foydalanish o‘quvchilarning fikr almashish imkoniyatlarini kengaytiradi. O‘qituvchi esa ushbu jarayonda faqat axborot beruvchi emas, balki o‘quv faoliyatini tashkil etuvchi va yo‘naltiruvchi rolni bajaradi.

O‘zbekistonda boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlarda ham innovatsion metodlar, pedagogik texnologiyalar va ijodiy fikrlashni rivojlantirish zarurati qayd etilgan [4; 5].

Tahlil va muhokama

O‘qituvchining ijodiy kompetensiyasini rivojlantirish bir martalik metodik trening bilan chegaralanmasligi kerak. Bu jarayon uzluksiz kasbiy rivojlanish, tajribani tahlil qilish va pedagogik refleksiya bilan bog‘liq.

Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida o‘qituvchining ijodkorligi, avvalo, topshiriqlarni loyihalashda namoyon bo‘ladi. Bir xil mazmundagi topshiriqni turli darajadagi o‘quvchilar uchun moslashtirish, o‘quvchilarning individual fikrlarini qabul qilish va baholash mezonlarini ijodiy faoliyatga moslashtirish pedagogik kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlaridir.

Xalqaro tadqiqotlar ham o‘qituvchilarning ijodkorlik haqidagi tasavvurlari ularning amaliy faoliyatiga ta’sir qilishini ko‘rsatadi. Xitoy boshlang‘ich maktablarida olib borilgan tadqiqotda 26 nafar boshlang‘ich sinf EFL o‘qituvchisining ijodkorlik haqidagi qarashlari o‘rganilgan va o‘qituvchilar ijodiy

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

natija, kognitiv rivojlanish, ijodiy o'qitish yondashuvlari hamda tanlash va ifodalash erkinligi kabi jihatlarni ajratgani aniqlangan [6, 115–130-b.].

Shuningdek, 2026-yilda e'lon qilingan tadqiqotda o'qituvchilarning o'quvchi ijodkorligini qo'llab-quvvatlovchi xatti-harakatlari ona tili va matematika darslarida kuzatilgan. Tadqiqotda o'quvchilarning ijodiy g'oyalarini qadrlash va mustaqilligini qo'llab-quvvatlash eng ko'p uchragan xatti-harakatlar qatorida qayd etilgan [7].

Demak, boshlang'ich sinf o'qituvchisining ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda metodlar sonini ko'paytirishdan ko'ra, mavjud metodlardan maqsadga muvofiq va moslashuvchan foydalanish muhimroqdir. O'qituvchi darsning maqsadi, o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi va o'quv materialining xususiyatidan kelib chiqib metodik yechimni mustaqil tanlay olishi kerak.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy boshlang'ich ta'limning muhim metodik yo'nalishlaridan biridir. Ayniqsa, ona tili va o'qish savodxonligi darslari o'qituvchining ijodiy yondashuvlarini amaliyotga tatbiq etish uchun keng imkoniyat yaratadi.

Ochiq topshiriqlar, muammoli savollar, matnni ijodiy qayta ishlash, rolli mashqlar, guruhli faoliyat, mustaqil fikrlash va refleksiya kabi usullar o'quvchilarning ijodiy faolligini qo'llab-quvvatlash bilan birga o'qituvchining metodik ijodkorligini ham rivojlantiradi.

Shu bois boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy rivojlanish dasturlarida ijodiy kompetensiyani alohida yo'nalish sifatida shakllantirish, pedagoglarni ijodiy topshiriqlar ishlab chiqishga o'rgatish va dars jarayonida refleksiv tahlilni yo'lga qo'yish maqsadga muvofiqdir. Ijodiy kompetensiyaga ega o'qituvchi ta'lim mazmunini shunchaki yetkazib beruvchi emas, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faoliyatini tashkil etuvchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD. PISA 2022 Results (Volume III): Creative Minds, Creative Schools. Paris: OECD Publishing, 2024. – Creative Thinking Framework bo'limi. 183–220-b.
2. Jeffrey B., Craft A. Teaching creatively and teaching for creativity: distinctions and relationships // Educational Studies. – 2004. – Vol. 30, No. 1. – B. 77–87.
3. Beghetto R.A., Kaufman J.C. Classroom contexts for creativity // High Ability Studies. – 2014. – Vol. 25, No. 1. – B. 53–69.
4. Xayridinov B. Specific features of developing creative competences of primary teachers // Acta NUUz. – 2025. – Vol. 1, No. 1.5. – B. 179–181.
5. Khushbokov B.K. A review of creative competencies among primary education teachers // Academicia Globe: Inderscience Research. – 2023. – Vol. 4, No. 2. – B. 167–179.
6. Primary school teachers' conceptions of creativity in teaching English as a foreign language (EFL) in China // Thinking Skills and Creativity. – 2018. – Vol. 29. – B. 115–130.
7. An observational study on how teachers support students' creativity: The role of subject, lesson type, and classroom climate // Thinking Skills and Creativity. – 2026. – Article 102146.
8. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing, 2023. – B. 291; Creative Thinking Framework bo'limi.
9. Davies D., Jindal-Snape D., Collier C., Digby R., Hay P., Howe A. Creative learning environments in education: A systematic literature review // Thinking Skills and Creativity. – 2013. – Vol. 8. – B. 80–91.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

10. Craft A., Cremin T., Burnard P., Dragovic T., Chappell K. Possibility thinking: Culminative studies of an evidence-based concept driving creativity // Education 3–13. – 2013. – Vol. 41. – B. 538–556.
11. Beghetto R.A., Kaufman J.C., Baer J. Teaching for Creativity in the Common Core Classroom. New York: Teachers College Press, 2015. – tegishli boblar.
12. Beghetto R.A., Plucker J.A. The relationship among schooling, learning, and creativity: "All roads lead to creativity" or "you can't get there from here"? // Creativity and Reason in Cognitive Development. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – B. 316–332.
13. Kumakova D.Sh. Methods of developing creative competence of primary grade teachers based on STEAM approach // Science and Innovation. – 2025. – B. 136–138.
14. Abdurakhmonova N.A. Didactic opportunities for developing the creative activity of future primary school teachers // International Journal of Pedagogics. – 2025. – Vol. 5, Issue 6. – B. 81–83.
15. Askarova Z. Methodological foundations for developing creative competence in pre-service primary school teachers based on an integrative approach // International Conference on Science, Innovation and Global Development. – 2026. – Vol. 1, No. 2. – B. 79–84.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.